

ב-ב אבל לגבי מוקצה ביום טוב, דסתם לן תנא ב-ב בסתם משנה כרבי יהודה שאוסר במקצה מדעתו דבר הראוי לשימוש.

דתנן [לקמן לא א]: אין מבקעין עצים לצורך הדלקה ביום טוב מן הקורות המוכנות לבנין, שהן מוקצין מחמת חסרון כיס [ואסורין אפילו לרבי שמעון], ולא מן הקורה של הבית שנשברה ביום טוב, למרות שעתה הן ראיות להסקה, היות ואתמול הקצה האדם דעתו מהן, שהרי לא עמדו אז להסקה⁽¹⁾ ו"מיגו דאיתקצאי בין השמשות איתקצאי לכולא יומא".

ואיסור המוקצה בקורת הבית שנשברה הוא רק לרבי יהודה. כי לרבי שמעון לא חלה הקצאתו מדעתו, כיון שאין אדם מקצה את הקורה הקצאה מוחלטת מדעתו, שהרי אם נשברה הקורה ביום טוב, ודאי כבר היתה רעועה מאתמול, והרי הוא "יושב ומצפה"

ב. וכמו כן מחתכין את הנבלה שנתנבלה בשבת, לפני הכלבים, כדי שיוכלו לאוכלה, ואין אוסרים את הנבילה משום מוקצה ש"אינו מן המוכן", למרות שהבהמה בחייה לא היתה "מוכנה" לאכילת הכלבים מערב שבת, אלא היא היתה מיועדת לאכילת אדם.

ודין זה הוא רק כרבי שמעון, שלדעתו חוסר ה"מוכנות לאכילת כלבים", אינו אוסר את הדבר משום מוקצה. כי רבי שמעון "לית ליה מוקצה" בדבר שמצד עצמו הוא ראוי לאכילת כלבים, ורק מצד מחשבת האדם הוא מיועד לאכילת אדם ולא לאכילת כלבים.

וכיון שהלכה כסתם משנה, לכן מוקים לה מעמיד רב נחמן לדברי בית הלל במשנה העוסקת בהגבהת עצמות וקליפין, שמדובר לגבי מוקצה בשבת — כרבי שמעון, וגורס שבית הלל התיירו להגביהן בידיים, ובית שמאי אסרו.

הריטב"א ביאר שהיו הדלועין רכים בבין השמשות וראוין למאכל אדם, והתקשו בשבת, ודומין לנבילה שהתנבלה בשבת, ותלוי במחלוקת דמוקצה. וכן משמע בפירוש רבינו חננאל.

הרשב"א הביא שרש"י בחולין [יד א] פירש שנתלשו בשבת, ולכן הם מוקצין כנבילה, ותמה עליו שהרי רבי שמעון מודה במחובר שהוא מוקצה כגורגרות וצימוקין. ועיין תוס' בשבת [קכב א] ובחולין [יד א] שמודה רק באופן שאין הבהמה יכולה לאכול מן המחובר.

ועל מה שהקשו תוס' כאן על רש"י, שהרי אף לרבי שמעון אסור משום גזירה שמא יעלה ויתלוש — כתבו שם לתרץ שהגזירה רק בפירות האילן שקלים להשיר, ואדם מתאוה להן ושוכח,

ולא בדלועין שצריך כלי לעקרן.

ורש"י בשבת [קנה ב, קנו ב] פירש שדלועין תלושין הן וסתמו למאכל אדם. ותמה הריטב"א שאם כן לא יתכן שנחלקו בדין זה רבי יהודה ורבי שמעון. שהרי כל מאכל הראוי לאדם ראוי לבהמה, ובודאי לא אסר רבי יהודה לתת פתו לפני בהמה.

וכתב רע"א [שם] שאין כוונת רש"י שהם ראויים למאכל אדם כבר בשבת. אלא שראויין להצניען לבשלם אחר השבת לאדם, ולכן מקצה אותם מבהמות, ופליגי בזה ר"י ור"ש.

1. בטעם האיסור כתבו תוס' [בשבת קנו ב] שגם בקורת הבית יש איסור מוקצה מחמת חסרון כיס. וכשנשברה ביום טוב, רבי יהודה אוסר,

בדעתו לאפשרות שהוא יעשה שימוש של הסקה בקורה הזו, ולכן, לפי רבי שמעון, לא חל עליה שם מוקצה(2).

וכיון שביום טוב מצינו שסתם התנא במשנה

ש"אית לן מוקצה", דהיינו, שיש דין מוקצה מדעתו של האדם אפילו בדבר הראוי לשימוש, הוא הדין שיש מוקצה מדעתו של האדם בדבר הראוי לאכילה כמו תרנגולת ביום טוב, כשמקצה אותה מדעתו לגדל ביצים, ולא לאכילה.

המוכנות לבנין אסורות מחמת חסרון כיס, והטעם שאסור לבקע עצים מקורת הבית שנשברה, כיון שאינו יושב ומצפה שתשבר קורת ביתו. ולא ניחא ליה מה שכתבו תוס' שאם נשברה ביו"ט בהכרח שהיתה רעועה מאתמול וישב וצפה מאימתי תשבר.

והראב"ד בהשגותיו עליו טרח להוכיח שלא מדובר בעצי ארז ואשוח, שאם כן היה צריך לומר בקורת הבית שנשברה, "ואפילו נשברה ביום טוב". וראוי להתבונן מה הרויח הראב"ד בכך שאינה מוקצה מחמת חסרון כיס, והרי אף אם היא מוקצה מחמת נולד, אין בכך תשובה לטענת הבעה"מ שבאינו יושב ומצפה רבי שמעון מודה שאסור, ואין ראייה ממשנה זו כרבי יהודה.

ובמשנת יו"ט ביאר כוונתו לפי יסוד החזו"א [מ"ג כ"א] שאין רבי שמעון מודה לאסור באינו יושב ומצפה, אלא בדבר שלא היה מוכן בין השמשות. אך כלי שעמד לשימוש בין השמשות ונשבר בשבת ומעתה עומד לשימוש אחר, אינו נאסר כנולד לרבי שמעון, ואף שלא ציפה שישבר ויעמוד לשימוש החדש. [ועיין מג"א, שם, שנקט כי ר"ש מתיר, רק משום שסתם כלים עומדים להשבר].

ולזה כיוון הראב"ד, שאין האיסור משום חסרון כיס אלא משום נולד, ומה שנחשבים לנולד הוא מפני שהיו מוכנים לתשיש אחר בבין השמעות, ולא להסקה שהתחדשה בהן אחר שנשברו. ולכן מתיר רבי שמעון אפילו שהקורה נולד ואינו יושב ומצפה, כי היה לה שימוש בין השמשות.

משום מיגו דאיתקצאי, ורבי שמעון מתיר, כי הוא יושב ומצפה שתשבר, או מפני שהיא קורה רעועה [כדברי תוס' כאן] או מפני שמדובר בקורה חדשה שרגילה לפקוע. [כביאור הרשב"א לקמן לא א] אך בקורה בריאה אפילו רבי שמעון מודה שאסור [שטמ"ק כאן] ועיין מג"א [תקא א] ובהערות על תוס'.

והרמב"ם [יו"ט ב יב] כתב שהיא נולד, [וכ"כ הרא"ה לקמן לא א ובפסקי ריא"ז שם], וביאר המגן אברהם [שם] שאפילו אם היתה רעועה, נחשבת כנולד כשנשברה, כי מעיקרא כלי והשתא שבר כלי, ובנולד כזה מתיר רבי שמעון, ובהכרח שמשנה זו כרבי יהודה.

ולדבריהם צריך לבאר כי רב נחמן פשיטא ליה שנולד אינו חמור ממוקצה, שהרי לא הוכיח מ"סתם מתניתין" כרבי יהודה, אלא לענין נולד, ולא לענין מוקצה. ויש ליישב בכך תמיהת הלחם משנה על לשון הרמב"ם [יו"ט א יח] שכתב שכשם שהמוקצה אסור ביום טוב כך הנולד, ותמוה שהרי כל שכן הוא, שהרי יש מאן דאמר דלית ליה מוקצה ואית ליה נולד, אך הרמב"ם פסק כרב נחמן ולכן משוה בין מוקצה לנולד לגמרי.

ובמשנה ברורה [שם סק"ב] משמע שהאיסור משום סותר, שכתב בטעם הראשון, "שהיא תקועה בבנין ונאסרה".

2. בעל המאור כתב שאפשר לדחות ראיית הגמרא, ולומר שמשנה זו גם אליבא דרבי שמעון, ומדובר בעצי ארז ואשוח, וקורות

ולכן מוקיבם לה רב נחמן לדברי בית הלל כרבי יהודה שאוסרים ביצה שנולדה ביום טוב משום מוקצה.

ומעמיד רב נחמן את משנתנו בתרנגולת שהיא מוקצית מחמת שהיא עומדת לגדל ביצים, וגם הביצה שנולדה מהתרנגולת המוקצית אסורה באיסור מוקצה, כמו התרנגולת שהטילה אותה.

כי לדעת רב נחמן ביום טוב הלכה כרבי יהודה במוקצה שכזה!

[וגם רבי שמעון מודה בעיקר דין מוקצה ביום טוב, אלא נחלק במוקצה שכזה, שמקצה אדם מדעתו הקצאה שאינה מוחלטת].

והוינן בה: מכדי, הרי מאן סתמיה למתניתין, מי הוא התנא שסתם את המשניות, וכשנראו בעיניו דברי אחד התנאים, לא הזכיר שמו עליהן, כדי שיראה

כאילו רבים אמרו כך, ויפסקו כמותו, רבי הוא, שהוא התנא שסידר את כל המשניות! אם כן, יש לעיין בטעמו של רבי, מדוע הוא חילק בדיני מוקצה בין שבת ויום טוב, על אף שאיסור מוקצה בעיקרו נוהג בשניהם:

מאי שנא בשבת דסתם לן רבי כרבי שמעון, ומאי שנא ביום טוב דסתם לן רבי כרבי יהודה?

אמרי לתרין: שבת דחמירא, שעונשה הוא סקילה, **ולא אתי לזלזולי בה,** שלא יבואו להקל בה קולות נוספות אם יקלו בה בהלכות מוקצה [בכך שנפסוק בה כרבי שמעון], **לכן סתם לן רבי כרבי שמעון, דמיקל.**

אבל **יום טוב דקיל,** שהוא רק איסור עשה ולא או⁽³⁾, **ואתי לזלזולי בה,** שיבואו להקל בו קולות נוספות אם נקל בו בהלכות מוקצה [כשנפסוק כרבי שמעון], **לכן סתם לן רבי**

3. כך פירשו תוס' בסוטה [ז א], ובמשנה למלך [יו"ט א ז] עיין בדבריו.

ורבינו חננאל כתב שיום טוב הוא קל בעיני בני אדם, שרואים שאופים ומבשלים בו לצורך אוכל נפש, ולכן החמירו בו שלא יבואו לזלזל בו ולעשות בו שאר מלאכות. אך שבת חמורה היא בעיניהם, ואפילו שהם רואים שמותר לחתוך בה דלועין ונבילות, לא יבואו לעשות בה שאר מלאכות. ולא היו צריכין להחמיר בה. וכן ביאר במשנה ברורה [תצה טו].

ובמרכבת המשנה שינה מעט, וכתב שיבואו לזלזל ביו"ט ולא יכין כל צרכו מערב יו"ט, ולפעמים לא ימצא כל צרכו ביו"ט וימעט בכבוד היום, ולכן גזרו על מוקצה דהכנה. ובראש יוסף [מגילה ז א] דן אם יום כפור

דינו כשבת או כיו"ט לענין מוקצה. וספיקו, שהרי שבת חמורה שיש בה סקילה, ואילו יום כפור ענשו רק בכרת, וספק זה אליבא דתוס' בסוטה, אך לפי רבינו חננאל שיום טוב קל שעושין בו צרכי נפש, יום כפור כשבת שלא הותר בו צרכי אוכל נפש.

וברמב"ן במלחמות ה' בסוגיין מבואר להדיא שהחילוק במוקצה הוא רק בין שבת ליו"ט, אך קדושות שבת ויוה"כ שוות הנה.

ועיין באור שמח [שביתת עשור א ב] שכתב שמהרמב"ם משמע להדיא שאיסור מוקצה ביום הכיפורים שוה לאיסורו בשבת. ולענין יו"ט שחל בשבת כתב האו"ש [פ"ב מיו"ט] דלא פלוג ומוקצה אסור.

ב. בבית יעקב [על כתובות ז א] תמה, הרי

כרבי יהודה, דמחמיר⁽⁴⁾.

ועתה דנה הגמרא במה שהעמיד רב נחמן את משנתנו בביצה שנולדה לתרנגולת מוקצית, שיועדה התרנגולת לגדל ביצים, והביצה מוקצית מכח הקצאת אמה התרנגולת.

ומקשה הגמרא: **במאי אוקימתא**, במה העמיד רב נחמן למשנתנו — **בתרנגולת העומרת לגדל ביצים, ומשום מוקצה**.

אי הכי, אדמפלגי, עד שנחלקו בית שמאי

ובית הלל **בביצה** — **לפלגו בתרנגולת עצמה**, אם היא מותרת באכילה כשהוקצתה לגידול ביצים.

ומשנינן: זה שהעמדנו את המחלוקת בביצה, הוא כדי להודיעך **כהן דבית שמאי**, דאפילו **ב"נולד" שרי**, התירו בית שמאי על אף שהיה צד לאוסרו יותר מאשר מוקצה, לפי שלא היה ידוע כלל, וכפי שנתבאר בעמוד הקודם]. ואם היו חולקים רק בתרנגולת שהיא מוקצה, לא היינו יודעים שדעת בית שמאי להתיר גם ביצה שנולדה ביום טוב על אף שהיא "נולד".

רע"א וצל"ח שתמהו מאי פרכינן ולפלגי בתרנגולת, הא יש בה איסור].

והרשב"א תירץ קושייתו, שאין היו"ט חמור יותר, והמיקל במוקצה בשבת מיקל אף ביו"ט, אלא שתקנו להחמיר ביו"ט במוקצה, אף שמן הדין מותר, כדי שלא יזלו בו, ובשבת לא הוצרכו לתקן כי חמורה היא.

והראב"ד בהשגות כתב דבית הלל סברי כרבי שמעון דלית ליה מוקצה כלל, ורבי לא רצה לפרסם הלכה זו לגבי יום טוב, כדי שלא יזלו ביום טוב.

והרמב"ן במלחמות, פירש שנחלקו רבי יהודה ורבי שמעון, מה דעת בית שמאי ומה דעת בית הלל, שלרבי יהודה בית שמאי התירו מוקצה ובית הלל אסרו, ולרבי שמעון להיפך. ורבי סתם בשבת כרבי שמעון שבית הלל מתירין, וביום טוב סתם כרבי יהודה שבית הלל הם האוסרים. אך בית שמאי ובית הלל עצמן אמרו דבריהם ביום טוב ובשבת באופן שוה.

וברא"ש בסוף המסכת, הביא שבה"ג סובר שהלכה כרבי שמעון אף ביום טוב, ורק בנולד אסר ביום טוב כרבי יהודה, וכן דעת רבינו תם. אך הרמב"ם פוסק ביו"ט כרבי יהודה. ומסקנת

כל איסור מוקצה הוא גזירה אטו הוצאה, וביו"ט הלא מותר להוציא לרשות הרבים בשביל צורך קצת, ואם כן היכי גזרינן מוקצה ביום טוב. ותירץ הגרש"ז אויערבך זצ"ל, שגזרו אטו הוצאה שלא לצורך כלל, ודוגמא לכך, שהרי אסור לטלטל מוקצה ביו"ט להצניעו שלא יגנב, [ואפילו לצורך אוכל נפש אסור לטלטלו לדעת הריטב"א בעירובין לב א] ואף שמותר להוציא ממונו לרשות הרבים כדי שלא יגנב. [ועיין עוד בדף יב. הערה 5, ובהערה 11 על תוס' בדף ח א].

4. **בעל המאור** תמה, מי איכא מידי דבשבת מותר וביום טוב אסור? ולכן יסד כלל גדול, שהמוקצה האסור ביום טוב כרבי יהודה, הוא הבא על ידי מלאכה שאסורה בשבת ומותרת ביום טוב, כביקוע עצים והיסק, ובשבת אין צריך לאסרו משום מוקצה, דמלאכה הוא.

ואיזהו מוקצה של שבת, שהותר בין בשבת ובין ביום טוב כרבי שמעון, זהו כל מוקצה בדבר שהנאתו בלא מלאכה האסורה בשבת, ואין בו שום איסור, אלא מוקצה בלבד. [וביצה בכלל מוקצה ביו"ט שדרך לאוכלה דרך בישול. ועיין

ופרכינן: מדוע יש להעדיף להעמיד את דין המשנה בביצה כדי להשמיע שבית שמאי מתירים אפילו בנולד.

ולפלוגי הרי יש להעמיד את מחלוקתם תרנגולת, כדי להודיעך כהן הבית הלל, דאפילו במוקצה גרידא שאינו "נולד" אפרי!?

וכי תימא כח דהתירא עדיף להשמיענו, היות ומי שמתיר הרי הוא "סומך על שמועתו, ואינו ירא להתיר" [לשון רש"י, והיינו, שהוא בטוח בהיתרון], ואילו המחמיר יכול להחמיר גם כשהוא אינו בטוח לגמרי בדבריו⁽⁵⁾ ולכן העדיף התנא להשמיע את מחלוקתן בביצה, להשמיענו שבית שמאי מתירים אפילו נולד.

ונפלוג בתרוייהו, ונימא:

תרנגולת העומדת לגדל ביצים, היא, התרנגולת, וביצתה —

בית שמאי אומרים: תאכל, התרנגולת וביצתה, ובית הלל אומרים: לא תאכל, לא היא ולא ביצתה. ולא מתרצינן, וקשה לרב נחמן!

ומכיון שנשארנו בקושיה על הסברו של רב נחמן, מביאה הגמרא הסבר אחר: הדעה השניה:

אלא, אמר רבה: לעולם, משנתנו עוסקת בתרנגולת העומדת לאכילה, שהיא עצמה אינה מוקצה, וביום טוב שחל להיות אחר השבת, עסקינן.

ומשום האיסור של חסרון "הכנה" מיום חול, אמרו בית הלל שאין לאכול את הביצה, שהוא איסור תורה. ולא משום איסור מוקצה, שהוא איסור מדרבנן.

וקסבר רבה: כל ביצה דמתילדא האידנא, כל ביצה שנולדה עתה ביום טוב שחל ביום ראשון — מאתמול, בשבת, גמרה לה, נגמרה הביצה ונהייתה אז מוכנה במעי התרנגולת.

ולדעת רבה, כל דבר שלא הוכן לשבת או ליום טוב מיום חול, אלא הוכן בשבת שלפני יום טוב, או שהוכן ביום טוב שלפני השבת, אסור באכילה, היות ואמרה תורה שכל מאכלי השבת ויום טוב צריכים להיות מוכנים ומזומנים מבעוד יום, בימות החול

לחומרא, והוכיח מכח קושייתו, דלא כהפרי חדש שנקט שרק לגבי ספק במציאות שאין מקילין בדרבנן בדבר שיש לו מתירין. שהרי מכאן מוכח שאף בספק בדיני מוקצה הולכין לחומרא.

ובצל"ח כתב ליישב על פי תוס' ישנים [להלן ג ב] שמוקצה ספיקו לחומרא, כי הוא חמור כעין דאורייתא.

וכתב הצל"ח שאפשר לתת טעם נוסף למה כח דהיתרא עדיף, שהרי המתיר הועיל לנו שלא

הרא"ש אינה ברורה, ובקרבן נתנאל כתב שאוחז קולת שניהם, ומשוה שבת ליו"ט, ומוקצה לנולד, וכולן מותרין. עיי"ש.

5. הקשה הגרעק"א והרי בסוגיין מדובר לענין מוקצה שהוא איסור דרבנן, ואם כן בספיקו הולכים להקל כי ספק דרבנן לקולא, ואדרבא על האוסר להביא ראיה לדבריו.

ותירץ כי כיון שלמסקנא [להלן ד א] מוקצה נחשב דבר שיש לו מתירין, הולכין בספיקו

דוקא (6).

"והיה ביום השישי — והכינו את אשר
יביאו"?

אם ללמד שיאפו ויבשלו ביום השישי לצורך
סעודות השבת, הרי דבר זה מפסוק אחר
למדנו.

ורבה לטעמיה, שיש איסור באכילת דבר
שהוא "מחוסר הכנה" בימות החול, ואפילו
דבר שהכנתו היא בידי שמים.

דאמר רבה: מאי האי דכתיב [שמות טז ה]

אסורה וכדלהלן. וכך משמע גם בתוס'.
והר"ן הבין שכוונת רש"י כדברי הרשב"א
שאינן חסרון ההכנה אוסר משום מוקצה, אלא
אמרינן דרבה לטעמיה דמוכיח שאם מוקצה
דאורייתא, ואיסורו מותר על ידי הכנה, וכיון
שהכנה כל כך חשובה, העדיף רבה לומר
שהפסוק והכינו מלמד להכנה בידי שמים, כגון
ביצה, ולא על הכנה בידיים בלבד.

ולכן אמרינן דמתמול גמרה לה, כי אם
נגמרה בשבת או ביום טוב, לא נאסרת, דשבת
מכינה לעצמה ויום טוב מכין לעצמו. ואף אם
התחילה בשבת או יום טוב שקודם לו, לא
חשיבא הכנה אלא כגמר הביצה, שאז מתחדשת
בה בריה חדשה.

ועדיין צריך לבאר לדעת רש"י, למה בביצה
שנולדה ביו"ט בעלמא, אמרינן בסמוך שנאסרת
רק משום גזירה אטו יום טוב אחר השבת, והרי
כל ביצה הנולדת בשבת ויום טוב תאסר משום
שהלידה מכינתה בו ביום, ואף זה כלול בקושיית
הרשב"א דלעיל.

וצריך לומר, שאין הלידה מחדשת דבר חדש
בעולם, והכל תלוי בגמר יצירת הביצה, ואחר
שנגמרה הביצה מאתמול ונחשבה כאוכל, שוב
אין בה עוד שלבי הכנה, וכל איסורה רק משום
גזירה אטו יו"ט שאחר שבת, וכן כתב באפיקי
ים [ב' י"ז, והוא בכלל דברי שטמ"ק].

ונפקא מינה למה שכתב הראב"ד בהשגות
על בעה"מ, שביצה שנולדת היום נגמרה
מאתמול, היינו רק כשנולדה בהשכמה, ולפי זה
ביצה שנולדה באמצע היום, תהיה אסורה בשבת

נצטרך להחמיר מספק, ואילו האוסר לא הועיל
לנו מאומה, כי בלעדי גם היינו מחמירים, וגם
טעם זה שייך רק בספק דאורייתא שהוא
לחומרא.

6. רש"י ביאר שדרשינן מ"והכינו" שכל סעודות
שבת ויום טוב צריכות להיות מוכנות ומזומנות
מבעוד יום, והיינו דאמרינן רבה לטעמיה,
שמכאן למד רבה [בפסחים מז ב] דמוקצה
דאורייתא. וביאר הפני יהושע שהתחדש בפסוק
זה שלא רק על ידי הקצאה נאסרים חפצים
בשבת, אלא גם מפני חוסר הכנה, ולכן אף
שהתנגלות עומדת לאכילה, והביצה אוכלא
דאפרת, נאסרה משום שלא הוכנה. ובאפיקי ים
[ח"ב י"ז] הסיק מכך שלשיטת רש"י מוקצה
דאורייתא, ולכן פירש [לקמן כו ב] דגורגורת
וצימוקין אסירי, מחוסר הכנה. ומאן דאית ליה
מוקצה הכנה בעי.

והקשה הרשב"א על רש"י, דאם חסרון
הכנה נחשב כמוקצה ואוסר, למה הוצרך רבה
לומר שהביצה נגמרה מאתמול והוכנה בשבת,
והרי אפילו אם נגמרה היום אסורה, כי לא
הוכנה מיום חול. [ותירץ בשטמ"ק שבא לומר
שלא נגמרה לפני יומיים, והכין יום חול ליום
טוב. ובאמת אם נגמרה בו, תאסר, כי לא
הוכנה].

ולפיכך למד הרשב"א שההכנה בשבת וביום
טוב אוסרת את הביצה, ולא משום מוקצה, אלא
משום הזלוול בשבת שהכינה ליום טוב. ולכן
דוקא ביצה שנגמרה אתמול דהיינו בשבת,

שהרי אמר הכתוב [בפסוק כג]: "שבת קדש לה' מחר. את אשר תאפו — תאפו [היום, ביום השישי, ולא מחר בשבת]. ואת אשר תבשלו — בשלו [היום ביום השישי]".

אלא, בא הכתוב "והכינו", ללמדך אפילו על הכנה הנעשית בידי שמים, שאין היא מותרת אלא רק אם היתה מוכנה כבר בימות החול לצורך השבת, כי החשיבה התורה את סעודת השבת, והצריכה לה הכנה והזמנה מימות החול.

ולכן רק יום חול מכין לשבת, ורק יום חול מכין ליום טוב.

ואין יום טוב מכין לשבת, ואין שבת מכינה ליום טוב. ולפיכך כל מאכל בשבת וביום טוב שלא הוכן ביום חול שקדם לו, הרי הוא מוקצה, אף אם הוכן בשבת שקדמה לו. ולכן נאסרה הביצה שנולדה ביום טוב שאחר השבת (7).

וביום טוב מדאורייתא, כי חסר לה הכנת הגמר מאתמול. ואין צריך לאסרה משום גזירה אטו יום טוב שחל אחר שבת. [ועיין בהערה הסמוכה ביאור דעת רשב"א ותוס' בזה. ולקמן דף ד. בהערה על תוס'].

ולענין בישול ואפיה שמתירין ביום טוב, ואפילו מיום טוב לשבת אין האיסור משום חסרון הכנה, שלא נאמרה ההכנה אלא על הכנה דממילא ולא על הכנה בידים, שמאחר שהוכן האוכל בידי שמים, מותרת האפיה והבישול ביום טוב. ולכן כתבו תוס' דאין איסור הכנה בדבר שהיה ראוי קודם לכן, ומחוסר רק תיקון. והרמב"ן והר"ן בפסחים [מו ב] כתבו שכל ההכנות מותרות ביום טוב לעצמו, וכן כתב בעל המאור בסוגיין.

אך ברש"י משמע שאין יו"ט מכין לעצמו, וכמו שדייק הרשב"א [בהערה הבאה] וכן כתב המאירי, ומחלוקתם בזה, היא כתוצאה ממחלוקתם בטעם איסור הכנה, שלרש"י שהכנה נחוצה כדי שלא יהא מוקצה, צריך לעשותה מבעוד יום ואין היום מכין לעצמו, אלא דסבירא ליה שאפיה והכנה אינן חשובות הכנה, וכמו שפירשו תוס'.

אמנם רבינו ירוחם [ט"ו ה' כ"ב] הולך בשיטת רש"י, דחסרון הכנה אוסר את האוכל ואפילו הכי נקט [בנתיב ד' ח"ג] דהאיסור לבשל

ביו"ט לשבת הוא משום הכנה, וכן נקט הר"ן [בפסחים מ"ז], ובהכרח צריך לומר דהכנה בידים אסורה, משום הכנה מיום טוב לשבת, וכדרך הרשב"א שאינו משום מוקצה אלא שהוא זלזול ביום המכין ובזה רק הכנה לעצמו מותרת בשבת וביום טוב, אך הכנה בידי שמים אסורה משום מוקצה או משום חסרון הכנה, ועיין עוד בהערות על תוס'.

ב. במה שכתב רש"י "רבה לטעמיה דמוקצה דאורייתא כדיליף בפסחים". תמהו כל הראשונים שהרי למסקנת הגמרא שם חזר בו רבה מדין זה. וכתב בשטמ"ק [לעיל בעמוד א] שרק לגבי עצים ומידי דלאו בר אכילה, חזר בו, אך מוקצה לאכילה, אסור מן התורה לפי רבה וביאר באפיקי ים [יז] שבהוה אמינא אסר את מעשה ההכנה, ולכן אסר להשתמש במוקצה. אך ביצה היתה מותרת שאין בה מעשה הכנה, אלא הכנה ממילא. ולמסקנא שם סבר רבה, שאין מעשה ההכנה אסור, אלא שנאסר לאכול מה שלא הוכן מבעוד יום, ואף ביצה אסורה, עי"ש. ובשאגת אריה [שו"ת החדשות ו] כתב שבהוה אמינא היה גם לוקה משום לא תעשה כל מלאכה. ולמסקנא נשאר רק איסור עשה וגם הוא מבואר כנ"ל.

7. רש"י פירש דסעודת שבת אחשבה רחמנא

אמר ליה אביו לרבה: אלא מעתה — לדעתך שהאיסור משום שהכנת הביצה נגמרה אתמול בשבת — יום טוב בעלמא, שחל באחד מימות השבוע שאינם סמוכים לשבת, ונולדה בו ביצה, תשתרי, תותר אכילת

הביצה, שהרי נגמרה הכנתה מאתמול ביום חול! (8)?

אמר ליה רבה: אכן מדאורייתא היא מותרת, אלא אסרוה חכמים, גזרה משום יום טוב

ובעיא הזמנה מבעוד יום ובחול, אבל סעודת חול לא חשיבא ולא שייכא בה הזמנה, הלכך לא נאסרת ביצה שנולדה ביום ראשון ואפילו שנגמרה בידי שמים בשבת, שהרי לא הצריכה הזמנה, כיון דלא שייך בה מוקצה.

והרשב"א תמה כדלעיל שהרי שבת ויום טוב מכינים לעצמן, ואף הביצה לא אסורה אלא משום גזירה, ולכן ביאר, שאין צריכין הזמנה מחול, אלא חשיבותן מחייבת הזמנה, ואין ראוי שיום קודש אחד יזמין לחברו, אך כל יום לעצמו יכול להכין, ואילו יום חול שאינו חשוב, ואינו צריך הזמנה, אין ההכנה בשבת שקדמה לו נחשבת כהזמנה ליום חול, ולכן אין בה איסור.

ויש לעיין בכוונת הרשב"א, אם התורה אסרה את הביצה באכילה, כדי שעל ידי זה לא תהא בה הכנה בשבת שבערב יום טוב, והאיסור הוא בזולזול שבהכנה, או דכיון שהוכנה ממילא, לא שייך שיהא איסור בהכנה, אלא שאסרה תורה לאכול ביצה שהוכנה ביום קדוש. ולכאורה נחלקו בכך הראשונים:

תוס' [לקמן ד א] כתבו שביצה שנולדה בשבת אסורה ביו"ט, כי גם לידה נחשבת הכנה. וכתב במגן אברהם [תקיג ח] בשם היש"ש שאסורה מן התורה, וכן נקט בקרבן נתנאל בדעת הרא"ש.

אבל הרמב"ן במלחמות והר"ן כתבו שלידה נחשבת הכנה רק מדרבנן, אך מדאורייתא אין הכנה אלא בגמר הביצה, כי גמר אינו ראוי ליומו אלא למחר, ואין יום מכין לחבירו, אך כשהלידה בשבת היא ראויה ליומה, ונמצא שהשבת הכינה לעצמה, והביצה מותרת מן

התורה למחר.

וביאר המחלוקת היא כדלעיל, שדעת הרמב"ן והר"ן שכיון שהאיסור הוא בהכנה, דהיינו שיום המכין מזולזל, נמצא שאם מותרת הביצה בו ביום, לא שייך שיקרא כלל שזולזל בהכנה, וכמו שכתב גם הרשב"א שהרי זה כמבשל ביום טוב והותר, שלא שייך לקרותו הכנה כשלעצמו הוא מכין. אך תוס' והרא"ש למדו שאין האיסור על ההכנה שנעשית ממילא, אלא שאסרה תורה לאכול את המוכן ביום טוב, ולכן אף שהכין גם לעצמו, ומותר בו ביום, למחר נאסר משום הכנה.

ב. בשדי חמד [יו"ט ב ו] הביא קושית בעל חשק שלמה, על מה שכתב רש"י שרק לסעודה חשובה בעיני הכנה. שהרי כתב הגרעק"א [בתשובה א] שלנשים מותר לצום ביו"ט שאינן חייבות במצות עשה שהזמן גרמא. ולדבריו לא תהיה הכנה לסעודת נשים, ואף לאנשים יהיה מותר לטלטל הביצה שהרי היא ראויה לסעודת נשים. והוכיח השדי חמד מקושיא זו כדעת רבינו תם שנשים יש להן מצוה קיומית אף בעשה שהזמן גרמא.

אך במנחת שלמה [ח"ב נח ג] כתב ליישב הקושיא, שהביאר באיסור הכנה, הוא, שכיון שיש להכנה חשיבות לענין יום טוב, נאסרה ההשתמשות בכל דבר שאינו מוכן ונחשב בשעת האכילה וההשתמשות כאילו עכשיו מכינו, ואסור כעין מלאכה, ולפיכך אין חילוק בין אנשים לנשים.

8. לכאורה תמוה מנין לו שביצה הנולדת ביום

שחל אחר השבת.

משום החשש שיבואו לעבור על איסור חסרון הכנה, בביצה שהוכנה ביום טוב שחל בערב שבת?

והא תניא: השוחט את התרנגולת ביום טוב ומצא בה ביצים גמורות — הרי הן מותרות לאכלן ביום טוב, ומשמע שמדובר אפילו ביום טוב אחר השבת, ואפילו אם הביצים נגמרו בשבת אינן אסורות משום חסרון הכנה, כי כל עוד הן במעי אמן הן חלק מגופה, והתרנגולת עצמה הרי היתה "מוכנה" מאתמול מבעוד יום, [וחסרון מעשה השחיטה אינו נחשב חסרון בהכנתה].

ואם איתא, שגזרו על ביצה שנולדה ביום טוב שחל אחר יום חול, משום החשש שיבואו להתיר ביצה שנולדה ביום טוב שחל אחר השבת, ליתגר נמי על ביצים שנמצאו במעי תרנגולת, שהם מותרים מעיקר הדין, אפילו כששחטוה ביום טוב שחל אחר השבת, כיון שכל עוד לא נולדו הם כאחד

אמר ליה אביי לרבה: אם כן, שבת דעלמא שלא חל יום טוב לפניה, ונולדה בה ביצה — תשתרי הביצה לאכלה חיה ללא בישול, שהרי נגמרה הכנתה מיום שישי!

— שהרי לדבריך האיסור הוא רק משום הכנה, ואין הביצה מוקצת בגלל שנולדה לתרנגולת [שהיא מוקצת בשבת] כי איסור השחיטה מתייחס רק לתרנגולת, ואינו נחוץ כהכנה לביצה היוצאת ממנה, ואין צורך לעבור על איסור שחיטה כדי להתיר את הביצה! (9)

אמר ליה רבה: אסרו חכמים גם אכילת ביצה שנולדה בשבת דעלמא, גזרה משום שבת אחר יום טוב.

ופריך ליה אביי: ומי גזרינן וכי גזרו על ביצה שהוכנה ביום חול ונולדה בשבת,

האיסור החפץ מותר, ולכן גם היוצא ממנו מותר. כשם שהתרנגולת אסורה לאכילה בשבת, כי היא מחוסרת שחיטה, ובכל זאת ביצתה מותרת לולי הגזירה. והר"ן חילק, והתיר רק את הביצה והחלב שסר מהם האיסור ביציאתן. אך התרנגולת והבהמה אסורין משום מיגו דאיתקצאי.

ורבינו תם בספר הישר מעמיד קושיית הגמרא באופן שיש לו חולה בתוך ביתו, שאף התרנגולת מותרת לשחטה לאכילה, ותמה עליו בן הרמב"ן אם כן אולי באופן כזה הביצה באמת מותרת, ומאי מקשינן.

ובעל המאור כתב שרק ביצים שעומדים לאפרוחים נאסרים, אך תרנגולת שעומדת לגדל ביצים לאכילה, אין ביציה מוקצין, והם כחלב

טוב דעלמא אסורה, והרי רבה אמר להדיא שביום טוב שחל להיות אחר השבת עסקינן. ומה מקשה לו אביי. וביאר הרשב"א שאביי שמע מרבה רבו, שבאמת הביצה אסורה בכל יום טוב, אלא שטעם האיסור ביום טוב שחל אחר שבת הוא משום הכנה, ולכן שאל למה בשאר יום טוב אסור.

ובשטמ"ק ביאר שהקשה ביום טוב שני של גלויות שתהיה מותרת ממה נפשך דאו שנולדה בחול או שנגמרה בחול ע"ש. ועיין עוד במהר"ם ש"ף ופני יהושע.

9. מכאן מקור יסודו של הרמב"ן [הובא בהערות לעיל ע"א] שאין דין הביצה נגרר אחר האם, שכיון שהאיסור בא מאליו, כשבטל

שלא היתה להם הכנה.

הדעה השלישית:

רב יוסף אמר: לעולם איסור אכילת ביצה שנולדה ביום טוב הוא בתרנגולת העומדת לאכילה, ואין הביצה אסורה לא משום מוקצה, ולא משום נולד, ולא משום חסרון הכנה ביום חול.

אלא, האיסור הוא מחמת גזרה, **משום "פירות הנושרין"**. שהפירות הנושרים מן האילן בשבת⁽¹¹⁾ וביום טוב אסורים הם באכילה, ומהטעם שיתבאר. וגזרו חכמים גם

מאבריה⁽¹⁰⁾, אבל אם גוזרים משום חשש שיאכלו ביצה אחרת שאסורה, אף כאן נגזור **משום הנך ביצים דמתילדן ביומיהן**, שנולדות היום, שהן אסורות בגלל חסרון הכנה.

אמר ליה רבה: ביצים נגמרות במעי אמן — מילתא דלא שכיחא היא, ובמילתא דלא שכיחא — לא גזרו בה רבנן.

אבל יום טוב לאחר שבת או שבת לאחר יום טוב, הם זמנים מצויים, ולכן גזרו על ביצה שנולדה ביום טוב או שבת שחלו אחר יום חול, משום ביצה שנולדה ביום טוב או שבת

11. רש"י פירש משום פירות הנושרים בשבת. ובפני יהושע כתב בשם מגיני שלמה שכוונת רש"י שמן התורה מותר לתלוש פירות ביו"ט, ורק חכמים גזרו לאסור כיוון שהיה אפשר לתלשם מאתמול, ומשום שבת שאסור בה שמא יעלה ויתלוש, ואין זה גזירה לגזירה כיוון ששבת ויו"ט גזירה אחת הן, כמבואר בתוס' [להלן יח, ובשבת קד א]. וכעין זה כתב בראש יוסף. ובפרי חדש [תצה] הוכיח שדעת רש"י כר"ג מקינן בתוס' בסמוך שקצירה אסורה מדאורייתא, שאם לא כן הרי זו גזירה לגזירה, [וראה רשב"א שבת צה א, מובא להלן ג א הערה 13 לתוס'. ובעצם האיסור לעשות ביו"ט מלאכה שהיה אפשר לעשותה מערב יו"ט נחלקו הראשונים אם הוא מה"ת או מדרבנן, ראה רא"ש ויש"ש ריש פ"ג, ותוס' במגילה ז ב ובשבת קכד א].

אולם החתם סופר הוכיח שאין איסור בדבר שיכל לעשותו מערב יו"ט, אלא אם אין הרגילות לעשותו ביו"ט, אבל הכנת מאכלים שאדם מעדיף להכניס בו ביום הותרה לגמרי, ואף שאפשר לעשותה מאתמול מותר לעשותה

העז שנחלב לתוך אוכל שדעתו עליהן. והרשב"א והראב"ד כתבו שקושיית הגמרא רק לרבי שמעון דלית ליה מוקצה, וכוונתם, דאף שבעלי חיים מוקצין גם לרבי שמעון, כיון שהאם עצמה מותרת לרבי שמעון אחר שנשחטה וירד ממנה האיסור, לכן גם הביצה מותרת כדין האם. ועיין עוד לעיל, ובחזון איש [מט א] שתמצת השיטות.

10. כך ביארו בעל המאור והר"ן, מפני שהוקשה להם קושיית תוס' [בד"ה מלתא], שהרי מדובר ביום טוב שחל אחר שבת, ויש להסתפק אם הביצים הגמורות נגמרו היום ומותרות, או שנגמרו כבר אתמול, בשבת, ואסורות, ויש לאסורן מספק דאורייתא, ואף אם לא גזרינן יאסרו. ולכן כתבו שהביצים נחשבות כאחד מאיברי התרנגולת ואינם נאסרות משום הכנה. אך תוס' למדו שאין הגמר נחשב הכנה, אלא אם נולדה הביצה לבסוף, כי בלא לידה חסר בטעמה או בשלימותה. עיין בדבריהם, ובהערות שם יבואו שיטות שאר הראשונים בזה.

וכיון שהיא, גופה, גזירת פירות הנושרים בעצמה, היא גזרה של חכמים, ואינה מעיקר הדין — וכי **אנן ניקום ונגזור גזרה לגזרה**, שנגזור על הביצים שנולדו ביום טוב מחמת גזירת פירות הנושרים!?

אמר ליה רב יוסף לאביי: **כולה, חדא גזרה היא** (2) והיינו, שלא תיקנו חכמים תחילה את תקנת פירות הנושרים, ואחר כך תיקנו שגם ביצה שנולדה ביום טוב תאסר, כדי

על ביצה שנולדה ביום טוב, כי גם היא דומה לפירות הנושרים, ואסורה כמותם.

והבין אביי שרב יוסף אמר שגזרו על ביצה, שמא יבא לאכול מפירות הנושרים. ולכן **אמר ליה אביי: והרי פירות הנושרין ביום טוב — טעמא מאי הם אסורים באכילה?**

הלא מן הטעם של גזרה, **שמא יעלה ויתלוש** פירות מחוברים ויעבור על איסור קצירה מן התורה (1).

תוד"ה דתנן] שאסור להאכיל בהמה בדלועין שהיו מחוברין בערב יו"ט, משום האי גזירה. ומשמע שנאסר גם להשתמש בהן, ולא רק לאכלן.

וצריך לחלק בין תשמישין שמכלים את החפץ, שנחשבים כאכילה [כמבואר בהקדמה בהערות 3-4] שנאסרו בכלל הגזירה שמא יעלה ויתלוש, לבין שאר התשמישים שלא גזרו בהם. אך מהרמב"ן [שבת קכב א] משמע שכל התשמישין אסורין, שכתב בגדר גזירה זו, "שעשאו כמעשה שבת של ישראל" ואילו **ברשב"א** [להלן ד ב] מבואר שרק עצים שנשרו אסורין להסקה, מטעם אחר האמור שם. אך פירות שנשרו מותרין להסקה, ומשמע שגזרו רק על אכילתן.

ובהשגות הראב"ד כאן כתב, שגזרו לאסור לטלטל משקין שזבו שמא ישתה מהן, ומשמע שהיא גזירה אף על הטלטול, ולא משום מוקצה, ואסורה אף לרבי שמעון.

2. בתוס' מבואר שלפי רבי יהודה פירות הנושרין אסורים משום מוקצה, ואין צורך להוסיף את הגזירה שמא יעלה ויתלוש, **וביאר הגרעק"א** שאין כוונתם שטעם הגזירה "שמא יעלה ויתלוש" נאמר כדי לאסור אף לפי רבי שמעון. אלא אדרבא, בא לאפוקי מדרבי יהודה,

בשבת. ולכן ביאר **שרש"י** נקט "בשבת", כי מקור האיסור הוא במשנה המדברת לענין שבת [בפסחים נו א], אך באמת גם פירות הנושרין ביו"ט אסורין.

ובישועות יעקב [תצה] הביא מדברי רש"י בעירובין [לט ב] ובפסחים [נו ב] שקצירה ביו"ט אסורה מה"ת, ולכן כתב שרש"י בא לתרץ קושיית תוס', למה לא אסרו משום מוקצה, ועל כך כתב שמדובר בשבת, ובשבת הלכה כרבי שמעון דלית ליה מוקצה, ועיין עוד ביאור לקמן [ג א הערה 2].

1. עיין בתוס' לעיל [ב א ד"ה ביצה ובהערות 5-6] שנחלקו תוס' במסכתין, עם תוס' בשבת [דף מה ב] אם משום גזירת פירות הנושרין ומשקין שזבו, נאסרו הפירות גם בטלטול או רק באכילה. [והיינו לרבי שמעון שמתיר מוקצה, אך לרבי יהודה אסור אף ביושב ומצפה, ואפילו פירות המוכנים לעורבים, וכדלהלן].

והגרעק"א שם ביאר שהטעם להתיר ביצה בטלטול אף שאכילתה נאסרה משום גזירות אלו, היינו מפני שראויה לכסות כלי או לסמוך כרעי המיטה ויש בה קצת שימוש, ולכאורה תמוה, שהרי"ף **והרא"ש** לקמן [ד ב] כתבו שאסור להסיק בעצים שנשרו מהדקל ביו"ט, גזירה שמא יעלה ויתלוש, וכך משמע גם בתוס' לעיל [ב א